

JANY JÁNOS

Klasszikus Iszlám Jog. Egy jogi kultúra természetrajza.

Gondolat Kiadó: Budapest, 2006. 251 p.

Napjainkban korábban nem tapasztalt figyelem középpontja lett az iszlám világ. Egy-
más után jelentkeznek a civilizációk közötti, illetve nyersanyagokért folytatott hábo-
rúk veszélyét jósoló elméletek, amelyek szerint a nyugati, jórészt a zsidó-keresztény
hagyományokra épülő világrend elsősorban az iszlám világgal kerülhet majd össze-
tűzésbe. Ehelyütt nem célunk a jelenkor ilyen irányú vizsgálata, mindenesetre az isz-
lámmal kapcsolatosan sokszor tapasztalható téves vagy hiányos ismeretek kiegészí-
téséhez nagy haszonnal forgatható Jany János „Klasszikus iszlám jog” című műve.
Miért is?

A szerző jogtörténész, iranista. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen folytatott
jogi majd iranisztikai tanulmányait követően, immár közel egy évtizede oktat a
Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogi karának Jogtörténeti Tanszékén és a Bölcsé-
szettudományi Kar Ókortörténet Tanszékén. Doktori disszertációját a Szaszanida bi-
rodalom magánjogából írta és védte meg. Számos belföldi és külföldi publikáció lá-
tott már korábban napvilágot a szerző tollából, de jelen mű, mind témaválasztása,
mind terjedelme folytán, eddigi tudományos pályafutásának kiemelkedő alkotása.

„Klasszikus iszlám jog. Egy jogi kultúra természetrajza.” Az alcím segít ugyan az
eligazodásban, de a kutatás határait egyértelműen a bevezető gondolatokban találjuk
meg. A szerző ugyanis itt említi, hogy „könyvünk kizárólag az iszlám vallási jogrend-
jével foglalkozik, s nem tér ki a modern iszlám államok saját nemzeti jogrendjének
ismertetésére.”

Ezt persze sugallhatja a címben szereplő „klasszikus” jelző, ám a nemzetközi iro-
dalomban gyakran egymástól eltérő korszakfelosztások következtében, ehhez az a
szerzői magyarázat tartozik, hogy „a felhasznált források nem terjeszkednek túl a kö-
zépkor végén.” További szűkítésként pedig a szerző egyértelművé tette, hogy műve
„kizárólag a szunnita felfogású jogi iskolák gondolkodását mutatja be.”

A mű szerkezeti felépítésének bemutatására térve, le kell szögezmem, hogy az el-
ső látásra egymástól élesen elkülönülő három rész – jogtörténet, jogelmélet és jog-
gyakorlat – szerves egységet képez. A függelék pedig részletesen bemutatja a klasszi-
kus iszlám jogtudomány kiemelkedő alakjait, külön pontban tartalmazza a fontosabb
idegen jogi terminusokat és azok magyarázatát, a műben való keresést pedig a gon-
dosan összeállított név- és tárgymutató segíti. A mű könnyebb olvashatóságához na-
gyon praktikus segítséget jelent továbbá az arab íráskép bevezetőben elhelyezett át-
írási táblázata, hiszen a műben nagyon sok esetben csak az eredeti terminusok szere-
pelnek, mivel magyar nyelvi jelentésük inkább körülírható, mint teljes egészében le-
fordítható.

A terjedelmileg legrövidebb, jogtörténeti rész egyik fő tartalmi kérdése, ami
egyébként az ún. vallási jogrendszerek esetében megkerülhetetlen: a jog (sharīʿa)
fogalmának jelentése a klasszikus iszlám jogban. A szerző a nyugati kultúráktól el-

térő jelentéskülönbség okát abban látja, hogy az iszlám középpontjában nem állami normarendszerek, hanem valláserkölcsei kérdések szerepelnek. Maga a *sharī'a* kifejezés jelentése is vízforráshoz vezető ösvény vagy Istenhez vezető út. Az iszlám jog kialakulásában Mohamed prófétát követően a kalifáknak és a bírácoknak volt döntő szerepük, mígnem kialakultak az első jogi iskolák Mekkában és Medinában. Az első rész harmadik fejezete az iszlám jog és más jogrendszerek kapcsolatát vizsgálja, és a nemzetközi irodalom párhuzamos álláspontjait is bemutatja. Egyfajta konszenzus tapasztalható abból a szempontból, hogy az iszlám jogot leginkább a kialakulása korában érték idegen jogi hatások, ám a kialakulás korszakát az egyes szerzők már elég eltérően határozzák meg. Az iszlám jog által kifejtett hatások példái között szerepel a zsidó és a keresztény jog is, amelynek lényege elsősorban nyelvi jellegű, iszlám kifejezések átvételét jelenti.

A szintén három fejezetre tagolt második, jogelméleti rész elsőként a jogforrások, azaz a kanonikus és nem kanonikus források vizsgálatára invitálja az Olvasót. A kanonikus források az iszlám joggal csupán az egyetemes jogtörténeti főkéllégium során találkozó hallgatók számára is ismerősként csenghetnek (Korán, sunna: próféta szokásai, *iğmā*: konszenzus és a *qiyās*: analógia). A jogi hermeneutikának szentelt második fejezetben az értelmezés lehetséges szintereit veszi sorra a szerző, kezdve a jogtudósok jogi vélemény készítésének és módosításának szabályaitól, egészen a nyelvtani értelmezés szintjéig, hiszen például a Korán egyértelműnek tűnő szabályának, hogy „a tolvajnak vágjátok le a kezét” érvényesülése is elsősorban attól függ, hogy mennyire elfogadott, ki tekinthető egyáltalán tolvajnak, mettől-meddig terjed a kéz, mint testrész stb.

A második részt a jogélet elméleti és gyakorlati szereplőinek számbavétele zárja, s ehhez a ponthoz már igen szorosan kapcsolódik a mű harmadik, joggyakorlatot bemutató része. E tekintetben élt a szerző leginkább az alkotásból fakadó szabadsággal, hiszen az iszlám jog azon intézményeit gyűjtötte össze, amelyek a kontinentális fel fogás szempontjából is a joghoz tartoznak, s a társadalmi együttélést szabályozó normákban öltenek testet. Csupán ezért maradtak ki a vallási normák, előírások. A vizsgált jogintézmények a következők: házasság, öröklés, vagyoni ügyletek, büntetések és a *siyar*. Ez utóbbi leginkább a háború jogát jelenti, s magában foglalja a *ġihād*ot, ami a szent háború állandó érvényű köteletségét jelenti. Próféta hagyományon alapul a kis és a nagy *ġihād* közötti különbségtétel: előbbi az iszlám elterjesztése érdekében tett fegyveres küzdelemre, utóbbi egyfajta spirituális erőfeszítésre, önmagunk legyőzésére utal. Kontinentális jogi alapállásunk a joggyakorlat tekintetében legalább jogág szerinti csoportosítást várna el, de erre azért nem került sor, mivel az iszlám jog nem ismeri a jogág fogalmát. Mindazonáltal az öt fejezetben a szerzőnek meggyőzően sikerült a klasszikus kori iszlám jog legjellegzetesebb vonásait kiragadnia.

Összességében, a mű felépítésében is nagyon jól követhető, s logikus, hiszen a harmadik rész az első kettő nélkül nehezen lenne megérthető. A szerző hitelességre törekvésének és kutatása elszántságának egyik fő bizonyítéka a jogtudósoknak és jogi iskoláknak a mű teljes egészében, minden egyes kérdésnél történő figyelembe vétele. Ez egyúttal a klasszikus korra jellemző jogi pluralizmust is hűen tükrözi.

A kiváló szakmai színvonalhoz a két neves szakmai lektor, Tüske László arabista és H. Szilágyi István jogantropológus, továbbá Varga Csaba professzor is hozzájárult. Köszönetét fejezi ki továbbá a szerző Egyetemünk több száz fős hallgatóságának is,

akik – akár öntudatlanul is – e mű megszületésének ihletői közé tartoznak, egyszerűen azáltal, hogy „Az iszlám jog története” című szemináriumot választották.

E mű azonban nem csupán a hallgatók felkészülését segíti elő, s helyezi tudásukat biztosabb alapokra, hanem mindazon elméleti és gyakorló jogászok, illetve a klasszikus iszlám jog iránt érdeklődők számára is hiánypótlást jelent, akik bátran mernek tanulni, hogy megismerhessék a mai iszlám jog és társadalom valós gyökereit, hogy megérthessék a nyugati jogcsaládoktól és kultúrköröktől oly élesen különböző iszlám világ legfontosabb szabályrendszerét, s annak létrejöttét.

A szerzőnek pedig, mind a hallgatók, mind az egyetemi kollegák részéről további sikereket kívánunk az iszlám jog területén folytatott kutatásaihoz, s remélhetőleg bízhatunk abban, hogy a könyv bevezetőjében említett, az iszlám jog XX. századi változásait feldolgozó műben is oroszánrészt vállal majd.

TAMÁS CSABA GERGELY